

Nicolae Ursulescu, *Contribuții privind neoliticul și eneoliticul din regiunile est-carpătice ale României*, vol. I, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2000, 388 pagini.

Nicolae Ursulescu, profesor universitar și arheolog, și-a desfășurat activitatea didactică la Institutul de Învățământ Superior din Suceava și apoi la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza”, făcându-se cunoscut în țară și străinătate și prin activitatea științifică în cadrul căreia și-a

concentrat atenția în special asupra preistoriei României. După 35 de ani de activitate, autorul a reunit în lucrarea de față o serie de studii și articole ale domniei sale, într-adevăr importante contribuții la elucidarea unor probleme ale neo-eneoliticului moldovenesc. Utilitatea acestei editări rezidă din faptul că aceste studii, reunite, conturează concepția globală a autorului privind evoluția comunităților neo-eneolitice ce au trăit în spațiul est-carpatic, care nu poate fi desprinsă decât printr-o cercetare atentă a tuturor materialelor referitoare la această perioadă, publicate deja. Mai mult, considerăm foarte utilă această inițiativă datorită faptului că ea reunește sub un singur titlu, studii, dintre care unele au apărut în publicații românești de tiraj mic sau publicații străine, ambele mai puțin accesibile unei părți a opiniei științifice.

După cum subliniază autorul în „Cuvânt înainte” (paginile 7-9 în limba română și paginile 10-12 în limba franceză), cartea a fost concepută sub forma a două volume din care primul deja apărut conține primele două capitole: „Probleme generale ale neo-eneoliticului” și „Neoliticul”. Cel de-al doilea volum, care va apărea, sperăm, în curând, va conține, după cum ne asigură autorul, „studii referitoare la perioada eneolitică precum și o serie de considerații despre evoluția habitatului neo-eneolitic în unele zone ale Moldovei”. Tot aici autorul oferă câteva date despre activitatea sa științifică, ce i-a permis de-a lungul timpului să-și construiască o imagine proprie asupra problemelor cercetate, și mulțumește celor cu care a lucrat și profesorilor săi pentru ajutorul acordat.

În ceea ce privește acest prim volum, autorul ne oferă câteva date cu privire la realizarea sa. El conține atât studii publicate deja, caz în care se precizează unde și când au apărut, cât și articole inedite, ce au fost prezentate anterior sub forma unor comunicări. În unele cazuri, studii publicate anterior au suferit modificări minore în ceea ce privește textul sau ilustrația, dar în general s-a păstrat forma inițială pentru a nu afecta conținutul pe care autorul a vrut să-l transmită la momentul respectiv. Ortografia a fost modificată conform normelor în vigoare în prezent, iar în ceea ce privește trimiterile bibliografice s-a adoptat un sistem unitar cu paranteze în text.

Primul capitol „Probleme generale ale neo-eneoliticului” (paginile 13-72) are un grad mai mic de coeziune, însumând studii cu privire la probleme diverse din acest domeniu abordate de autor în cursul activității sale. Ordonarea acestora este tematică și nu cronologică.

Primul studiu al acestui capitol este cel intitulat *Continuitate și restructurări cultural-etnice în neoliticul și eneoliticul României* (paginile 15-22) apărut în „Suceava. Anuarul Muzeului Bucovinei”, XX în 1993 și în *Actes du XII Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, 2, Bratislava, 1993. Aici autorul prezintă pe scurt evoluția comunităților umane din neoliticul și eneoliticul carpato-danubian, evidențiind perioadele de continuitate și discontinuitate. În finalul articolului autorul prezintă un sistem propriu de periodizare al neo-eneoliticului românesc, sistem care se potrivește mai bine realităților evidențiate de cercetarea arheologică și care este în conformitate cu sistemele adoptate de statele vecine.

În 1988 în volumul „Istorie și civilizație. Profesorului C. Cihodaru la a 80-a aniversare” apărea studiul *Premise ale fenomenului urbanizării în istoria veche a României* (paginile 23-31) reluat în anul 1995 în „Studia Antiqua et Arheologica” în limba franceză. Autorul își propune să urmărească apariția tendințelor de trecere la urbanism încă din eneolitic pe baza unor criterii bine stabilite: limitarea spațiului așezării, ordonare construcțiilor în așezare, existența unei autorități, apariția așezărilor polarizante. Desigur, este vorba doar de tendințe de urbanizare, neconcretizate în diferite momente istorice indicate de autor, datorită invaziilor periodice resimțite în spațiul românesc dinspre stepele nord pontice.

Un studiu nu mai puțin valoros este cel editat în 1996 la Liège în volumul „Nature et Culture” și intitulat *Utilizarea izvoarelor sărate în neoliticul Moldovei* (paginile 32-40). Pe baza unor cercetări mai vechi, autorul cartează sursele naturale de sare sub formă gemă sau sub formă de ape sărate în preajma cărora s-au făcut descoperiri neolitice, ce dovedesc exploatarea acestora prin

diferite metode. Aceste descoperiri sunt încadrate cronologic, concluzionându-se că cele mai vechi exploatări ale sării din Europa sunt cele Starcevo-Criș din Moldova.

Articolul *Contribuția cercetărilor arheologice din județul Suceava la cunoașterea evoluției neo-eneoliticului din Moldova* (paginile 41-48), a apărut în revista „Suceava. Anuarul Muzeului Județean”, XIII-XIV, în 1987, și prezintă în fapt un istoric al cercetărilor neo-eneolitice din acest județ până la nivelul anului publicării sale. Rezultatul acestor cercetări este analizat din perspectiva valorii lor pentru spațiul moldovenesc.

O problemă care a intrat pe lângă altele în sfera de interes a autorului este *Vechimea reprezentărilor antropomorfe masculine în neo-eneoliticul României*, (paginile 49-58), material prezentat inițial la sesiunea științifică a Muzeului Județean Vaslui din 1998 și publicat ulterior în „Studia Antiqua et Arheologica” VII 2000. Nicolae Ursulescu acreditează ideea că dincolo de atribuirea controversată a caracterului masculin sau feminin al unor piese, apariția reprezentărilor antropomorfe masculine este legată de complexul de transformări ce însoțesc debutul eneoliticului.

Colaborarea dintre Seminarul de arheologie și istorie antică al Universității “Al. I. Cuza” din Iași și Institutul civilizațiilor preclasice al Universității din Bari s-a concretizat, între altele, în realizarea de studii comune pentru preistoria cele două țări, deosebit de utile pentru formarea de imagini globale. Unul dintre acestea este articolul tipărit în limba franceză în „Studia Antiqua et Arheologica” II în 1995 și intitulat *Privire comparativă asupra neoliticului din România și din sudul Italiei* (paginile 59-72).

Capitolul al doilea “Neoliticul” cuprinde trei subcapitole marcate cu litere mari ce grupează tematic A “Studii introductive”, B “Studii privind cultura Starcevo-Criș” și C “Studii privind cultura ceramicii liniare”.

În cadrul studiilor introductive și-a găsit locul un material de valoare, prin care autorul își expune părerea în ceea ce privește felul cum s-a făcut trecerea la modul de viață neolitic în spațiul românesc: *Neolitizarea teritoriului României în context sud-est european și anatolian* (paginile 75-87). Varianta franceză a acestui articol a apărut în 1998 la Liège în volumul „Préhistoire d’Anatolie Genèse de deux mondes” cu titlul *Courants culturels d’origine anatolienne dans le Néolithique Balkano-Carpatique*. În urma cercetării legăturilor dintre Anatolia și sud-estul Europei și etapelor propagării influențelor anatoliene în neolitizarea spațiului românesc, autorul reafirmă rolul esențial jucat de aceste influențe în cadrul procesului neolitizării zonei carpato-danubiene.

Primele culturi neolitice pe teritoriul Moldovei (paginile 88-105) reprezintă de fapt rezumatul tezei de doctorat a autorului, prezentată în 1983 la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. Lucrarea tratează problema neolitizării și primele civilizații neolitice din spațiul est-carpatic cuprinzând capitolele „Istoricul cercetării”, „Cultura Starcevo-Criș”, „Cultura ceramicii liniare”, „Considerații generale” și „Încheiere”. În ceea ce privește textul propriu-zis al tezei de doctorat acesta a fost parțial publicat în „Suceava. Anuarul Muzeului Județean” X în 1983 sub titlul *Contribuții la cunoașterea evoluției și poziției cronologice a culturii Starcevo-Criș pe teritoriul Moldovei* și cu unele completări, ca lucrare de sine stătătoare în 1984 sub titlul *Evoluția culturii Starcevo-Criș pe teritoriul Moldovei*, motiv pentru care nu a fost inclus în acest volum. Din păcate, informațiile din capitolul „Cultura ceramicii liniare” nu au fost publicate integral, dar conținutul acestuia ca și cel al altor capitole se regăsește în unele studii publicate inclusiv în volumul de față.

Astfel stau lucrurile cu studiul *Tipologia și organizarea internă a așezărilor primelor culturi neolitice din Moldova*, (paginile 106-116), care a apărut mai întâi în „Suceava. Anuarul Muzeului Județean”, XI-XII, 1984-1985, apoi în limba franceză în „Arheologia Moldovei” XVI în 1993 iar un rezumat în limba rusă în volumul „Древнейшие обшчности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья, la Kiev în 1991. Materialul tratează problematica dimensiunii, numărului de locuințe, a amplasării în funcție de relief și rețeaua hidrografică a așezărilor aparținând culturilor

Starčevo-Criș și liniar ceramice. Articolul este completat cu două tabele ce descriu statistic situația descoperirilor Starčevo-Criș și liniar ceramice.

Fără îndoială, problema practicării agriculturii ciclice a constituit una din cele mai interesante subiecte prin implicațiile sale în ceea ce privește economia și habitatul comunităților neolitice, concluziile autorului fiind oferite opiniei științifice în 1983 în „Hierasus”, V, cu titlul *Unele date privind posibilitatea practicării agriculturii de tip ciclic în cadrul primelor culturi neolitice pe teritoriul Moldovei*. În acest volum articolul este prezentat sub titlul *S-a practicat o agricultură de tip ciclic în neoliticul timpuriu din Moldova?*, fără a putea fi observate modificări majore de conținut (paginile 117-122).

Al doilea subcapitol conține studii cu privire la cultura Starčevo-Criș de pe teritoriul Moldovei sau al României. O comunicare prezentată încă în 1981 la colocviul Institutului de Arheologie din București, X, a fost integrată acestui volum sub titlul *Probleme ale neoliticului timpuriu în nordul Moldovei* (paginile 123-130). Materialul cuprinde informații despre săpăturile din stațiunea Starčevo-Criș de la Suceava-„Parcul Cetății” dintre anii 1967-1976 și interpretarea unora dintre rezultatele obținute.

O altă comunicare inedită este *Variante locale în cadrul culturii Starčevo-Criș din spațiul carpatonistrian* (paginile 131-140), prezentată în 1994 la simpozionul internațional „Neoliticul timpuriu la est de Carpați și în zonele limitrofe” de la Bârlad. Autorul consideră că în spațiul mai sus enunțat pot fi identificate patru variante regionale ale acestui prim mare complex cultural cu ceramică din Europa de sud-est.

Utilajul litic al culturii Starčevo-Criș a constituit subiectul a două studii publicate unul în 1972 în „Carpica”, V, *-Topoare perforate ale culturii Starčevo-Criș din Moldova* (paginile 141-151) și unul în 1983 în „Buletin Științific. Istorie,” al Institutului de Învățământ Superior Suceava – *Tipologia și evoluția pieselor de piatră șlefuită cu tăiș ale culturii Starčevo-Criș din Moldova* (paginile 152-168) dintre care al doilea aduce completări primului. În cazul ambelor materiale, sunt trecute în revistă piesele și sunt grupate pe principii tipologice, putându-se urmări în acest fel modul cum au evoluat uneltele de piatră șlefuită din cadrul culturii Starčevo-Criș.

În 1988 a fost publicat în „Hierasus”, VII-VIII, articolul *Observații privind locuințele culturii Starčevo-Criș din Moldova* (paginile 169-177), care urmărește tipologia locuințelor, dimensiunea lor în raport cu cele din întreg arealul acestei culturi și evoluția lor de la tipul adâncit la cel de suprafață.

Unul din cele mai vechi articole cu privire la cultura Starčevo-Criș publicat de Nicolae Ursulescu este *Neoliticul pe teritoriul Sucevei* (paginile 177-184) publicat în 1970 în „Lucrările științifice ale cadrelor didactice” editat de Institutul Pedagogic de 3 ani, I., care, printre altele, utilizează și rezultatele cercetărilor începute în 1967 la Suceava-„Parcul Cetății”.

Aceleași cercetări sunt valorificate parțial și prin studiul *Mormintele Starčevo-Criș de la Suceava-„Platoul Cimitirului”* (paginile 185-190), publicat în revista „Suceava. Anuarul Muzeului Județean”, V, în 1978 și care se referă la două morminte descoperite aici în anii 1972 și 1974, din care doar unul aparține cu siguranță culturii Criș.

Un studiu care a contribuit parțial la conturarea materialului *Utilizarea izvoarelor sărate în neoliticul Moldovei*, amintit anterior, este cel publicat în „Studii și articole de istorie veche și arheologie”, 28, în 1977 – *Exploatarea sării din saramură în neoliticul timpuriu, în lumina descoperirilor de la Solca (județul Suceava)* (paginile 191-206) și care are la bază cercetările arheologice din 1968 coordonate de Mircea Ignat. Noutatea acestor cercetări consta în descoperirea unor vase briquetate de un tip nou, al căror rol și implicații social-economice sunt analizate în paginile articolului.

La simpozionul internațional „Cultura Vinča, rolul și legăturile sale” de la Reșița - Băile Herculane - Timișoara din 1991, Nicolae Ursulescu a prezentat cu Valentin Dergașev comunicarea

Influențe de tip vințian în neoliticul timpuriu din Moldova publicată în „Banatica”, XI, în 1991 și acum și în volumul acesta (paginile 207-220).

Studiile cu privire la cultura ceramicii liniare, toate publicate deja în literatura de specialitate, sunt grupate în ultimul subcapitol al „Neoliticului” și urmăresc o linie cvasicronologică. În cunoscutul studiu *Așezarea culturii ceramicii liniare de la Mihoveni (județul Suceava)* (paginile 221-236), publicat de Nicolae Ursulescu împreună cu Paraschiva – Victoria Batariuc în 1979 în „Studii și articole de istorie veche și arheologie”, 30, autorii prezintă două locuințe liniar-ceramice și materialele recuperate din aceste complexe, făcând numeroase comparații și aprecieri cronologice, aducând lămuriri asupra evoluției, aproape necunoscută atunci, a acestei culturi în Podișul Sucevei.

Opinia lui Nicolae Ursulescu cu privire la problema săpăturilor de la Sudiți și a problemelor adiacente a fost exprimat în mod clar în articolul *Aspect sau fenomen de tip Sudiți?* publicat inițial în „Suceava. Anuarul Muzeului Județean”, IX, în 1982. În acest material autorul opinează în ciuda unor alte păreri pentru sintagma „fenomen de tip Sudiți”, ce ar acoperi o perioadă lungă de timp și contactele între cultura ceramicii liniare și culturile de factură sudică: Dudești și Boian.

Cel mai complet material publicat de autor privind cultura ceramicii liniare este cel apărut în 1991 în limba franceză în volumul „Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen”, la Iași. Studiul, intitulat *Cultura ceramicii liniare din zonle răsăritene ale României* (paginile 246-275), conține un istoric al cercetării, răspândirea descoperirilor și cronologia lor, locuințele, viața economică, viața spirituală, cronologia absolută, reprezentând probabil într-o formă rezumativă, informații din teza de doctorat. Nu au fost incluse în acest articol informații cu privire la ceramică, pentru că ele fuseseră incluse într-un articol din anul anterior. Totuși, varianta franceză a beneficiat inițial și de repertorii de forme și decor ale ceramicii pentru tot arealul ocupat de cultura ceramicii liniare cu note muzicale în România (ceramica liniară nouă și târzie) și care, din păcate, nu au mai fost adăugate variantei românești din acest volum.

În articolul *Contribuții privind evoluția culturii ceramicii liniare pe teritoriul Moldovei* publicat în 1990 în „Arheologia Moldovei” se regăsesc informațiile privind ceramica liniară din spațiul est-carpatic inclusiv repertorii de forme și decoruri, tabele cronologice însă doar pentru acest areal excluzând Transilvania și nord-estul Munteniei (paginile 276-338). Pornind de la decorurile ceramice pe care le clasifică și le încadrează temporal, autorul stabilește cronologia așezărilor și a culturii în zona menționată. Studiarea ceramicii se bazează doar pe materiale obținute din săpături arheologice, insistându-se pe necesitatea de a utiliza complexe închise în vederea evitării datării defectuoase cauzată de retardarea culturii materiale.

Un ultim articol tratează din nou interferențele din preistoria sud-estului României, intitulat *Interferențe și sinteze culturale în sud-estul României la cumpăna dintre neolitic și eneolitic* (paginile 339-344) publicat în volumul „Cultură și civilizație la Dunărea de Jos”, XV, Călărași 1997. Autorul revine cu completări asupra influențelor reciproce resimțite între comunitățile din regiunile extracarpate, care au dus în final la cristalizarea eneoliticului acestei regiuni.

Volumul se încheie cu „Bibliografia” (paginile 345-383) și cu „Abrevieri” (paginile 384-388) urmând ca volumul al doilea să conțină „Indici” pentru ambele volume.

Sperăm că inițiativa autorului de a reuni între copertile aceluiași volum o parte din rezultatele activității sale științifice va ușura accesul la informațiile respective și va impulsiona prin acest exemplu, atât reeditarea sub o asemenea formă a cercetărilor unor arheologi, cât și în general cercetarea neo-eneoliticului spațiului de la răsărit de Carpați.

Sorin Ignătescu